

Prof. dr hab. Janusz Szczepański
Akademia Finansów i Biznesu VISTULA w Warszawie
Instytut Historii

Recenzja pracy doktorskiej

mgr Ewy Bożeny Gizińskiej , *Halina Rutska – życie i udział w tworzeniu plockiego środowiska kulturalno-naukowego od schyłku XIX w. do lat trzydziestych XX w.*, Białystok 2022 (wydruk komputerowy – stron 276)

Każdą pracę naukową, poszerzającą stan wiedzy historycznej o życiu społeczno-kulturalnym i naukowym ziem polskich pod zaborem rosyjskim i w Polsce Odrodzonej należy przyjąć z zadowoleniem. Dotyczy to także tematyki rozprawy doktorskiej mgr Ewy Bożeny Gizińskiej, poświęconej plockiemu środowisku kulturalno - naukowemu od schyłku XIX stulecia po okres międzywojnia.

Miasto Płock było głównym ośrodkiem życia umysłowego i kulturalnego Mazowsza w okresie porozbiorowym oraz w latach Drugiej Rzeczypospolitej. W latach Królestwa Polskiego Płock miał status miasta wojewódzkiego i gubernialnego, zaś w okresie międzywojennym – miasta powiatowego. Niezależnie od uwarunkowań administracyjnych zawsze był postrzegany jako, czołowy na Mazowszu, ośrodek szkolnictwa i życia kulturalno-naukowego.

Należy zaznaczyć, że z inicjatywy niewielkiej, ale świadomej swoich celów grupy plockich inteligentów, skupionych wokół reaktywowanego w 1907 r. Towarzystwa Naukowego Plockiego (TNP), podjęto działania promujące regionalizm. Spiritus movens wspomnianych działań na początku XX w. stał się ówczesny prezes TNP- dr Aleksander Maciesza, dzielnie wspierany przez żonę Marię oraz małżeństwo Halinę i Stefana Rutskich.

Intelektualnej i kulturotwórczej roli środowiska plockiej inteligencji w I połowie XX w., postrzeganej przez pryzmat funkcjonowania Towarzystwa Naukowego Plockiego poświęcono wiele publikacji, pióra m.in.: Aleksandra Kociszewskiego, Anny Marii Stogowskiej, Benona Dymka, Damiana Kasprzyka, obecnego prezesa TNP – Zbigniewa Kruszewskiego¹. Do niniejszej tematyki nawiązywały też wspomnienia znanych działaczy

¹ A. Kociszewski, *Regionalizm mazowiecki*, Ciechanów 1993; A.M. Stogowska, *Rola intelektualna i kulturotwórcza Towarzystwa Naukowego Plockiego w latach 1820-1839, 1907-1939*, Płock 1998; Taż, *Dzieje i funkcje Biblioteki Towarzystwa Naukowego Plockiego*, Płock 1994. Taż, *Kultura Plocka w latach 1793-1999*, Płock 2010. B. Dymek, *Płock – stolicą regionalizmu mazowieckiego*, „Rocznik Towarzystwa Naukowego

TNP . m.in. Marii Macieszy i Bolesława Jędrzejewskiego ². Podobnie rzecz się ma z prezentacją dokonań na niwie regionalnej prezesa TNP dr. Aleksandra Macieszy (1907-1945), któremu swoje publikacje książkowe poświęcili m.in.: Marian Chudzyński i wspomiana już wielokrotnie Anna Maria Stogowska ³.

Celem Autorki niniejszej rozprawy doktorskiej jest ukazanie dokonań Haliny Rutskiej (1868–1932), jednej z najbardziej zasłużonych postaci dla rozwoju plockiego regionalizmu i muzealnictwa w schyłkowym okresie zaborów, I wojny światowej i w Odrodzonej Polsce. W świetle ustaleń mgr Ewy Bożeny Gizińskiej „dotychczas nie powstała pełna biografia przedstawiająca tę zasłużoną dla Płocka i Mazowsza postać. Z tego zapewne powodu H. Rutska nie jest znana historykom i osobom zajmującym się dziejami muzealnictwa polskiego oraz społeczną aktywnością kobiet w okresie zaborów oraz II Rzeczypospolitej. Wypełnienie tej luki wydaje się celowe i pożądane” (s.5). Z całą pewnością biografia Haliny Rutskiej wpisuje się w nurt badań nad historią kobiet polskich. Warto byłoby tu dodać, że badania nad biografią Haliny Rutskiej zezwolą na pełniejszą charakterystykę funkcjonowania Towarzystwa Naukowego Plockiego, począwszy od jego reaktywowania w 1907 r. po lata trzydzieste XX w.

Należy zaznaczyć, że pokłosem badań mgr Ewy Bożeny Gizińskiej nad postacią Haliny Rutskiej, w kontekście jej udziału w tworzeniu plockiego środowiska kulturalno-naukowego jest nie tylko jej dysertacja, ale także osiem artykułów, publikowanych w plockich periodykach, głównie w „Notatkach Plockich”, a zamieszczonych w Bibliografii rozprawy doktorskiej (patrz s.4).

Niezaprzeczalnym walorem recenzowanej dysertacji jest zamieszczona w niej nadzwyczaj bogata faktografia, będąca efektem skompletowania i wykorzystania licznych i różnorodnych źródeł. Jej baza źródłowa opiera się głównie na wynikach kwerendy przeprowadzonej w Archiwum Towarzystwa Naukowego Plockiego. Autorka sięgnęła również do akt: Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Archiwum Państwowego w Warszawie,

Plockiego”, r.7, Płock 2015; D. Kasprzyk, *Regionalizm plocki w II Rzeczypospolitej*, Płock 2008; Z. Kruszewski, *Towarzystwo Naukowe Plockie w odrodzonej Polsce*, Płock 2018; Tenże, *Towarzystwo Naukowe Plockie – rys dziejów w 200-leciu*, Płock 2020. Należy też zwrócić uwagę na artykuły zawarte w opracowaniu *Towarzystwo Naukowe Plockie 1820–1830 - 1907–1957. Szkice i materiały*, red. H. Kostanecka i in., Płock 1957.

² M. Macieszyzna, *Pamiętnik Płocczanki*, opr. A.M. Stogowska, Płock 1996; B. Jędrzejewski, *Towarzystwo Naukowe Plockie w latach 1919–1947*. „Notatki Plockie” 1970, nr 3; B. Jędrzejewski, *Moje wspomnienia i refleksje z pracy w muzeum Towarzystwa Naukowego Plockiego w latach 1932 –1939 i 1945–1949*, „Rocznik Muzeum Mazowieckiego w Płocku” 1986 nr 11.

³ M. Chudzyński, *Dr Aleksander Maciesza (1875-1945)*, Płock 2008; A. M. Stogowska, *Spółceznik plocki doktor Aleksander Maciesza (1875-1945)*, „Niepodległość i Pamięć”, 2007, nr 2; Taż, *W służbie ludzi i Ojczyzny. Aleksander Maciesza (1875-1945)*, Płock 2013.

Archiwum Państwowego w Płocku i Archiwum Diecezjalnego w Płocku oraz zasobu archiwów państwowych w Łodzi, Częstochowie, Katowicach – Oddział w Cieszynie. Autorka dysertacji mogłaby szerzej wykorzystać zasób Archiwum Akt Nowych w Warszawie, chociażby akta zespołu Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z okresu międzywojnia. Na podkreślenie zasługuje natomiast fakt wykorzystania wyników kwerend zleconych, a przeprowadzonych w archiwach zagranicznych; Federacji Rosyjskiej (Rosyjskie Państwowe Archiwum Historyczne w Petersburgu) oraz Ukrainy (Archiwa Państwowe Obwodu Chmielnickiego i Obwodu Żytomierskiego).

Nie sposób było pozyskać informacji zamieszczonych w dysertacji bez wykorzystania materiałów przechowywanych w archiwach; Biblioteki Narodowej w Warszawie, Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Muzeum Narodowego w Warszawie, Muzeum Mazowieckiego w Płocku, Zamku Królewskiego w Krakowie, Muzeum Protestantyzmu w Cieszynie oraz muzeów: w Łowiczu oraz Ziemi Zawkrzeńskiej w Mławie. To samo dotyczy akt Mazowieckiego Konserwatora Zabytków, Urzędów Stanu Cywilnego w Płocku i Warszawie oraz znajdujących się w posiadaniu Autorki archiwów prywatnych rodziny Horodyskich i Krosnowskich

Prezentowana baza źródłowa recenzowanej pracy doktorskiej nie byłaby pełna bez wykorzystania materiałów źródłowych, pamiętników i wspomnień, 27 tytułów prasowych z okresu popowstaniowego i lat II Rzeczypospolitej, w tym wielu regionalnych czasopism płockich. Jej Autorka pozyskała informacje również z ponad 250 opracowań; publikacji książkowych i artykułów naukowych. Mogła ona na przykład dodatkowo sięgnąć do publikacji poświęconych prezesowi TNP – dr. Aleksandrowi Macieszy, z którym Halina Rutska współpracowała, a więc opracowań Mariana Chudzyńskiego, *Dr Aleksander Maciesza (1975-1945)*, Płock 2008 oraz Anny Marii Stogowskiej, *Spolecznik płocki doktor Aleksander Maciesza (1875-1945)*, „Niepodległość i Pamięć”, 2007, nr 2; Taż, *W służbie ludzi i Ojczyzny. Aleksander Maciesza (1975-1945)*, Płock 2013. Niezależnie od wspomnianej propozycji recenzenta, liczba wykorzystanych, dobrze dobranych opracowań jest imponująca, co świadczy o bardzo dobrej orientacji w istniejącej literaturze przedmiotu.

Należy stwierdzić, iż ilość wykorzystanych przez doktorantkę materiałów archiwalnych, tytułów prasowych, opracowań jest wystarczająca. Świadczy to o Jej dobrym rozeznaniu w zakresie zasobu różnej proveniencji archiwów, bibliotek naukowych oraz literatury przedmiotu. Zaprezentowana w recenzji baza źródłowa, pozwoliła na odtworzenie w miarę wiernej biografii Haliny Rutskiej, uwzględniającej przede wszystkim jej udział w

tworzeniu plockiego środowiska kulturalno-naukowego od schyłku XIX w. do lat trzydziestych XX w. Tym samym mgr Ewa Bożena Gizińska była w stanie zrealizować zasygnalizowane wcześniej cele swojej rozprawy doktorskiej.

Tytuł dysertacji został sformułowany jasno, a jej konstrukcja jest logiczna. Należy zwrócić uwagę na poprawnie napisany *Wstęp*, w którym została wykazana potrzeba opracowania biografii Haliny Rutskiej, uwzględniającej jej wkład w rozwój plockiego regionalizmu, a zwłaszcza Towarzystwa Naukowego Plockiego. Mankamentem *Wstępu* jest brak informacji o zastosowanych w dysertacji metod badawczych, zaś jego mocną stroną - szczegółowa charakterystyka bazy źródłowej.

Praca doktorska mgr Ewy Bożeny Gizińskiej składa się ze wspomnianego *Wstępu*, siedmiu rozdziałów w układzie problemowym, podzielonych na podrozdziały, *Zakończenia* i *Bibliografii*. Proporcje między objętością poszczególnych rozdziałów zostały zachowane, a całość pozyskanego w wyniku kwerendy źródłowej materiału, prawidłowo usystematyzowana.

W rozdziale I, który należy potraktować jako wstępny, doktorantka nawiązała do znaczenia krajoznawstwa i regionalizmu dla polskiego społeczeństwa, dążącego do zachowania tożsamości narodowej w okresie zaborów. Podkreśliła znaczenie działalności Towarzystwa Przyjaciół Nauk, rolę *ojców polskiego krajoznawstwa*: Stanisława Staszica, Juliana Ursyna Niemcewicza, Wincentego Pola, Oskara Kolberga oraz Zygmunta Glogera w procesie przebudzenia narodowego. Dokonała przeglądu regionów w Królestwie Polskim oraz poruszyła kwestię Kresów, z których pochodzili: bohaterka rozprawy Halina Rutska z domu Horodyska oraz jej mąż Stefan. Pokusiła się o cenne refleksje na temat wpływu regionalizmu i krajoznawstwa na kształtowanie świadomości narodowej i postaw obywatelskich Polaków.

W rozdziale II, zatytułowanym: *Płock stolicą regionu* autorka rozprawy krótko scharakteryzowała dzieje wspomnianego miasta. Zwróciła uwagę na czynniki wpływające na jego rozwój ekonomiczny, strukturę narodowościowo-wyznaniową oraz przekrój zawodowy mieszkańców na przełomie XIX i XX w.. Podkreśliła rolę Płocka - jako centrum administracyjnego województwa, guberni i diecezji. Scharakteryzowała zachodzące w Płocku i na Mazowszu przemiany społeczno-polityczne związane z wydarzeniami lat 1905–1907. Mgr Ewa Bożena Gizińska nie omieszkała także nakreślić obrazu Płocka i jego społeczeństwa w okresie I wojny światowej oraz w Polsce Odrodzonej.

Rozdział III posłużył autorce rozprawy doktorskiej do podjęcia próby analizy środowiska plockiej inteligencji przełomu wieków XIX i XX., zdominowanego przez prawników, lekarzy, inżynierów, wydawców gazet, nauczycieli szkół średnich, osoby

duchowne. Należy podzielić jej opinię, iż „W powszechnym rozumieniu przynależność do inteligencji warunkowana była wykształceniem i stylem życia”. Przypomniała bowiem, że jeden z ówczesnych rejentów z terenu Mazowsza Północnego nazwał tę grupę społeczeństwa „zbiorowiskiem ludzi z wyższym wykształceniem umysłowym” (s.80), które nauce zawdzięcza swój byt i znaczenie społeczne.

W prezentowanym rozdziale doktorantka przedstawiła szczególnie zasłużonych płocczan (jednym z nich był prezes TNP - dr Aleksander Maciesza), zajmujących ważne miejsce w lokalnej społeczności, a jednocześnie wywierających istotny wpływ na kształt życia społecznego oraz intelektualnego miasta. Zwróciła uwagę na istnienie w Płocku znacznej grupy zasymilowanej inteligencji żydowskiej, uczestniczącej w inicjatywach społecznych, podejmowanych przez chrześcijan. Warto tu byłoby się odwołać do tak znanych publikacji książkowych Jana Przedpełskiego, *Żydzi Płoccy. Dzieje i martyrologia 1939-1945*, Płock 1993 oraz *Żydzi płoccy w dziejach miasta*, Płock 2015(wydanej drukiem wspólnie z Jerzym Stefańskim). Bardziej wnikliwa analiza środowiska żydowskiej inteligencji umożliwiłaby zapewne refleksję, że poza nielicznymi wyjątkami, m.in. adwokaci: Kazimierz Askanas, Kazimierz Meyzner. inni inteligenci wyznania mojżeszowego nie znaleźli się wśród członków Towarzystwa Naukowego Płockiego. Czyżby z powodu poglądów politycznych – prezesa TNP - dr Aleksandra Macieszy, aktywnego działacza Narodowej Demokracji?

Mgr Ewa Bożena Gizińska zwróciła również uwagę na zaangażowanie płockiej inteligencji w tworzenie i działalność organizacji społeczno-kulturalnych, mających na celu podtrzymywanie polskiej tożsamości narodowej w okresie zaborów. Z gęszcza wielu organizacji wymienimy tylko: Towarzystwo Opieki nad Mową Ojczystą, Polską Macierz Szkolną, Płocką Resursę, Straż Ogniową, towarzystwa o profilu muzycznym i artystycznym.

Doktorantka dostrzega także działalność płockich stowarzyszeń dobroczynnych, tradycyjnie przypisywaną kobietom ze sfer ziemiańskich i środowisk inteligentkich. Warto przypomnieć, iż jej bohaterka rozprawy – H. Rutska podejmowała się odpowiedzialnych funkcji w zarządach i komitetach wspomnianych organizacji.

Wiele miejsca autorka rozprawy poświęciła środowisku literackiemu, ruchowi wydawniczemu, działalności księgarń i bibliotek oraz drukarni. Bardzo dobrze, że fragment rozdziału został poświęcony płockiej prasie (m.in. „Echa Płockie i Łomżyńskie”, „Płocczanin”, „Głos Płocki”. „Mazowsze Płockie i Kujawy”), ze względu na ich rolę w krzewieniu i propagowaniu idei i zamierzeń ówczesnego środowiska płockiej inteligencji. W pełni zrozumiałą jest fakt poświęcenia szczególnej uwagi roli Towarzystwa Naukowego

Płockiego i okolicznościom jego reaktywowania, początkom muzealnictwa w Płocku i na Mazowszu Północnym oraz roli płockiej oświaty i tradycjom płockiej szkoły średniej..

Rozdział IV dysertacji, zatytułowany *Halina Horodyska – Rutska. Życie prywatne i zawodowe, aktywność społeczna*, zawiera informacje genealogiczne i biograficzne dotyczące bohaterki tytułowej rozprawy i jej rodziny. Mgr Ewa Bożena Gizińska na podstawie dostępnych materiałów, archiwaliów i listów podejmuje udaną próbę rekonstrukcji drogi życiowej Haliny Horodyskiej - Rutskiej, jej edukacji w Warszawie, na znanej w stolicy pensji Joanny Krzywobłockiej. Opierając się na wersji dr. Aleksandra Macieszy, doktorantka przedstawia romantyczne okoliczności poznania Haliny Horodyskiej z przyszłym mężem Stefanem Rutskim, absolwentem Cesarskiego Uniwersytetu Warszawskiego. Godny podkreślenia jest trud autorki pracy doktorskiej, włożony w kwerendę akt wspomnianej Uczelni, a przechowywanych w zasobie Archiwum Państwowego w Warszawie. Warto przypomnieć, że w 1880 r. Stefan Rutski podjął pracę w Męskim Gimnazjum Rządowym w Płocku. Warto tu byłoby szukać potwierdzenia jego zatrudnienia w aktach Męskiego Gimnazjum Rządowego w Płocku z lat 1819-1914, a przechowywanych w zasobie Archiwum Państwowego w Płocku, jak też w publikowanych urzędowych wykazach gimnazjów Królestwa Polskiego i ich nauczycieli z poszczególnych lat. Rutski był m.in. wykładowcą języka polskiego jako przedmiotu nieobowiązkowego. Wspomniana okoliczność stanowiła okazję odnotowania patriotycznej postawy tego długoletniego nauczyciela gimnazjum rządowego w Płocku w opublikowanych wspomnieniach absolwentów tej szkoły. Natomiast autorka rozprawy zdaje sobie sprawę z tego, że z powodu niedostatecznej ilości źródeł nie jest w stanie szerzej scharakteryzować atmosfery domowej małżonków Rutskich, kręgu ich przyjaciół i częstych gości.

E.B. Gizińska skrzętnie też odnotowała, że w niepodległej Polsce małżeństwo Rutscy zamieszkali w posesji TNP. Stefan Rutski pracował początkowo w Gimnazjum Polskim im. Władysława Jagiełły w Płocku, a następnie w Państwowym Gimnazjum Żeńskim im. Hetmanowej Reginy Żółkiewskiej. W latach 1919–1922 łączył pracę dydaktyczną z funkcją pierwszego dyrektora Archiwum Państwowego w Płocku.

Autorka rozprawy nie pominęła działalności społecznej H. Rutskiej w płockich organizacjach kobiecych, zarówno u schyłku rządów carskich, jak i w okresie I wojny światowej. Podczas działań wojennych udzielała się jako sanitariuszka, była też bardzo aktywna w akcji „Ratujmy dzieci”, zainicjowanej przez Radę Główną Opiekuńczą.

Z chwilą odzyskania niepodległości przez państwo polskie Halina Rutska była widoczna wśród najaktywniejszych kobiet płockich działających w Komitecie Obrony Lwowa, a także w Związku Obrony Ojczyzny, udzielającego wsparcia powstańcom śląskim. W lipcu

1920 r. w obliczu bolszewickiego zagrożenia H. Rutska była zaangażowana w działalność sekcji werbunkowej Wydziału Opieki Nad Żołnierzem Obywatelskiego Komitetu Obrony Państwa Powiatu Płockiego. Przy okazji należy w tekście pracy doktorskiej zweryfikować datę założenia przez Tadeusza Sułowskiego wspomnianego Wydziału Opieki Nad Żołnierzem, mylnie podaną jako 16 lipca 1919 r. (powinno być 1920 r.). H. Rutska wraz z innymi kobietami uczestniczyła w sypaniu szańców tuż przed wtargnięciem bolszewików do Płocka w drugiej połowie sierpnia 1920 r. Za mgr Ewą Bożeną Gizińską należy powtórzyć, że „Mjr. Janusz Mościcki wymienił H. Rutską i M. Rościszewską w podziękowaniu [rozkazie] z 25 sierpnia 1920 r. za wkład ludności cywilnej w obronę miasta, niesienie pomocy materialnej i moralnej żołnierzom” (s.137).

Autorka rozprawy dostrzega, że mimo licznych propozycji, ze strony władz państwowych i samorządowych, zaangażowania się w działalność społeczno-polityczną, H. Rutska świadomie je odrzuca. Należy podzielić opinię doktorantki, iż takowe zaangażowanie Rutskiej kolidowałoby z jej działalnością na rzecz rozwoju życia kulturalnego Płocka i Towarzystwa Naukowego Płockiego.

Dla podjętej tematyki dysertacji bardzo istotny jest rozdział V, w którym mgr Ewa Bożena Gizińska charakteryzuje pracę pani kustosz Haliny Rutskiej w Towarzystwie Naukowym Płockim, Podjęła ją około 1904 r. i wraz z mężem Stefanem, zajmując się porządkowaniem przekazanego do Płocka księgozbioru Gustawa Zielińskiego ze Skepego Autorka rozprawy stara się szeroko omówić jej codzienne prace biblioteczne oraz działania administracyjne. Halina Rutska, jako członek zarządu TNP miała za zadanie opiekować się także jego siedzibą – budynkiem z jego otoczeniem oraz rozległym ogrodem. Dbała o porządek, organizowała i nadzorowała bieżące remonty, zabiegała o środki finansowe. Niezmiernie są tu istotne informacje o jej wkładzie w ratowanie płockich archiwaliów i księgozbiorów w niesłychanie trudnym dla polskiej kultury i nauki okresie I wojny światowej.

Doktorantka znalazła dowody na to, iż jej bohaterka rozprawy stawiała pamięć i symbolikę historyczną ponad podziałami wyznaniowymi i politycznymi. Widać to m.in. wówczas, gdy Rutska znalazła się w gronie osób opowiadających się przeciwko decyzji Magistratu Miasta Płocka o rozbiórce płockiej cerkwi.

Należy podzielić opinię mgr Ewy Bożeny Gizińskiej odnośnie istotnego znaczenia dla rozwoju płockiej kultury i regionalistyki, powołanego przez Halinę Rutską przy Towarzystwie Naukowym Płockim - Koła Miłośników Płocka. W omawianym rozdziale znalazło się również miejsce na prezentację dokonań Haliny Rutskiej jako regionalistki, jej udziału w organizacji w 1929 r. pierwszej Okręgowej Wystawy Regionalnej. Autorka dysertacji nie omieszkała nawiązać do opublikowanej z tej okazji przez Rutską krótkiej monografii *Towarzystwo Naukowe Płockie 1820–1830 - 1907–1928. Notatka historyczna*, Płock 1929.

Rozdział VI rozprawy doktorskiej został poświęcony omówieniu wkładu Haliny Rutskiej w utworzenie muzeum krajoznawczego (regionalnego) TNP. Opisanie tu zostały nie tylko zabiegi plockiej kustosz związane z tworzeniem wspomnianego muzeum, ale także jej działania służące wzbogacaniu i popularyzacji zgromadzonych kolekcji. Autorka wspomina tu o dodatkowych płaszczyznach działalności Haliny Rutskiej ,m.in. o jej udziale w badaniach terenowych. Informuje o pozyskiwaniu od okolicznych ziemian zbiorów etnograficznych i pamiątek związanych z walką o niepodległość. Wiele czasu plockiej kustosz zajmowały prace związane ze sporządzaniem dokumentacji i konserwacją eksponatów muzealnych.

Rozdział VII, ostatni, dysertacji posłużył charakterystyce starań kustosz Haliny Rutskiej o przejęcie kolekcji znanych postaci. Mgr Ewa Bożena Gizińska ukazuje wysiłki bohaterki jej rozprawy na rzecz sprowadzenia do Płocka legowanych dla Towarzystwa Naukowego Płockiego przez Ludwika Kunkla ksiązek oraz eksponatów muzealnych i obrazów z zapisu Zuzanny Morawskiej. Doktorantka udowadnia ,że głównie dzięki Rutskiej trafiły do Płocka również zbiory kolekcjonerów: Stanisława Krosnowskiego i Władysława Tarczyńskiego. Jej zasługą było również pozyskanie pamiątek kresowych rodziny Bernatowiczów, autografów Adama Mickiewicza (Aneks 2.27) i Jana Matejki oraz kolekcji bibliofilskiej Władysława Smoleńskiego.

Zaletą recenzowanej rozprawy doktorskiej jest dobrze napisane *Zakończenie*. Mgr Ewa Bożena Gizińska zasygnalizowała wyróżniające cechy biografii Haliny Rutskiej, jej wkład w rozwój ruchu krajoznawczego i plockiego regionalizmu. Wysuwa tezę i skutecznie jej broni, że żadna z innych znanych płocczanek nie zrobiła tak wiele dla Płocka i mazowieckiego regionu , jak Halina Rutska. Nawiązując do dokonań innych płocczanek, m.in. Marceliny Rościszewskiej, komendantki Służby Narodowej Kobiet Polskich i Komitetu Obrony Lwowa, wsławionej pamiętną obroną miasta w czasie najazdu bolszewickiego w 1920 r., odwołuje się do osobistego wyznania H. Rutskiej, że świadomie wybrała „codzienną szarą robociznę, bo jest konieczna i bez niej nic nie będzie, ale jest niewidoczna. Muszą być generałowie i muszą być żołnierze, którzy siedzą w okopach, w zimnie i bezsenności, ale bez nich nie będzie zwycięstwa” (s.246).

Godny podkreślenia jest fakt, że doktorantka wskazała na zagadnienia związane z niniejszą biografią, nie będące dotychczas przedmiotem szerszych analiz, a oczekujące dalszych badań.

Można natomiast mieć niewielkie zastrzeżenia do sposobu sporządzenia *Bibliografii*, Generalnie wykorzystane przy pisaniu rozprawy materiały zostały prawidłowo uszeregowane, poczynając od wykazu źródeł archiwalnych, bibliotecznych i muzealnych ,po netografię.

Niektóre wymienione w przypisach pozycje nie zostały uwzględnione w *Bibliografii*, np.:

- „Przewodnik po Płocku” 1914 (s.104). Należałoby także przenieść z działu *Opracowania* do działu *Źródła drukowane* niektóre pozycje, na przykład:

- „Informator Płocki na rok przestępny 1924”, Płock 1924.

- Kopera F., *Organizacja kursów muzealnych, w: Pamiętnik I i II zjazdu Delegatów Związku Polskich Muzeów Historyczno-Artystycznych w Poznaniu w r. 1921 i w Krakowie w r. 1922*, Warszawa 1924.

-*Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. F. Sulimierski in., t. III, Warszawa 1882.

-*Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. VIII, red. B. Chlebowski, W. Walewski, Warszawa 1887.

-Stemler J., *Polska Macierz Szkolna. Szkic historyczno-sprawozdawczy dwudziestolecia działalności*, Warszawa 1926.

-Stogowska A.M., *Opis topograficzny i statystyczno-historyczny miasta gubernialnego Płocka z 1860 r.*, „Płocki Rocznik Historyczno-Archiwalny” 1998, t. IV.

-*Uniwersytet Warszawski. Skład uniwersytetu i spis wykładowców w semestrze zimowym 1919/20 r. i w semestrze letnim 1920 r.*, Warszawa 1920.

Do *Źródeł drukowanych* lub *Źródeł archiwalnych* (Archiwum Akt Nowych w Warszawie) należałoby przenieść pozycję:

Siemiński J., *Wiadomość do sprawy mianowania członka Rady Stanu z łona Towarzystwa Naukowego Warszawskiego z 17 IV 1918*.

Analogicznie: z działu *Opracowania* należałoby przenieść do działu *Pamiętniki, wspomnienia* pozycje:

-Janowski A., *Garść wspomnień*, „Ziemia” 1931, nr 23-24.

-Jędrzejewski B., *Moje wspomnienia i refleksje z pracy w muzeum Towarzystwa Naukowego Płockiego w latach 1932 –1939 i 1945–1949*, [w:] „Rocznik Muzeum Mazowieckiego w Płocku” 1986, nr 11.

Tekst recenzowanej rozprawy doktorskiej uzupełniają *Aneksy*, zawierające m.in. kilka listów, memoriałów, podań autorstwa Rutskiej, Świadczy to o pozostawionej przez nią olbrzymiej spuścizny, zarazem potwierdzającej ogrom pracy na rzecz Towarzystwa Naukowego Płockiego, miasta Płocka i mazowieckiego regionu.

Należy podkreślić dobre opanowanie przez mgr Ewę Bożenę Gizińską warsztatu pracy historyka. Świadczą o tym chociażby przypisy, zawierające dodatkowo odniesienia uzupełniające tekst pracy doktorskiej, Została ona napisana dobrą polszczyzną, nawet z

pewnym zacięciem literackim. Nie było to łatwe ze względu na konieczność przekazania faktów w oparciu o opracowane dokumenty z ówczesnej epoki.

Doktorantka nie ustrzegła się jednak kilku drobnych potknięć stylistycznych, chochlików, wynikających zapewne z nieuwagi. Na przykład:

- s.2 – w spisie treści - *Regionalizim*
- s. 10 – „gromadzenie *cenności* przechowywanych lub zebranych przez okolicznych ziemian”;
- s.116 – „wyjeżdżał na „*kondycje*”
- s.252 – wątpliwości budzi zapis skrótu: *AR TNP*;
- s.264 - w pozycji: Kuczyński S.K., *Rozwój kultury na Mazowszu (połowa XIII - początek XVI w.)*, [w:] *Dzieje Płocka*, t. I – brak redaktora pracy zbiorowej i jej roku wydania
- s.268 - redaktorem pracy zbiorowej *Dzieje Płocka*, t. 1. Historia miasta do roku 1793, wyd. III, Płock 2000 jest *M. Kallas* (w zapisie pojawił się błędnie *M. Kallasa*);
- s.269 - autorem dwóch opracowań w pracach zbiorowych *Płock za Jagiellonów (1495–1980)*, [w:] *Dzieje Płocka*, t. 1., Płock 2000 oraz *Złoty wiek miasta (1495–1980)*, [w:] *Dzieje Płocka*, red. A. Gieysztor, wyd. II, Płock 1978. jest S.M. Szacherska (podano błędnie S.M. *Sztacherska*)- W tytułach artykułów występują też nieprawdziwe daty panowania Jagiellonów.

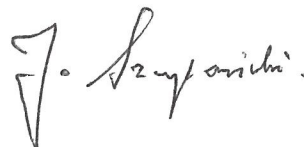
Mimo pewnych drobnych mankamentów, m.in. natury warsztatowej i stylistycznej, które łatwo usunąć, recenzowana praca doktorska zasługuje na wydanie drukiem.

Konkluzja

Rozprawa mgr Ewy Bożeny Gizińskiej wpisuje się w nurt badań nad mazowieckim regionalizmem, a także nad historią kobiet polskich.. Jej Autorka dała się poznać jako osoba, dobrze orientująca się w realiach życia społeczno-kulturalnego i naukowego Płocka z przełomu XIX i XX w. oraz w Polsce Odrodzonej, a zwłaszcza w problematyce funkcjonowania ówczesnego Towarzystwa Naukowego Płockiego. Dzięki pracy doktorskiej mgr Ewy Bożeny Gizińskiej postać kustosz Haliny Rutskiej stała się bardziej wyrazista, a jej zasługi w dziele rozwoju życia kulturalnego i naukowego Płocka bardziej oczywiste.

Jej ustalenia wypełniają też istotną lukę w dziele opracowywania kolejnych biografii, najbardziej znanych pracowników i działaczy Towarzystwa Naukowego Płockiego, uznawanego za najstarsze, do tej pory funkcjonujące, towarzystwo naukowe na ziemiach polskich.

W związku z tym stwierdzam, że rozprawa mgr Ewy Bożeny Gizińskiej, stanowiąca bez wątpienia oryginalne rozwiązanie problemu badawczego, spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim. Wniosuję więc o dopuszczenie Autorki niniejszej dysertacji do kolejnych etapów przewodu doktorskiego.

A handwritten signature in black ink, appearing to read "E. Gizińska". The signature is written in a cursive, somewhat stylized script.

Pułtusk, 25.08. 2022 r.